

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

§ 1. Άρχαι φιλοσοφικής διανοήσεως ἐν τῇ Λύσει

1. Η ιστορία τῆς τοῦ μέσου αἰώνος φιλοσοφίας λογεῖται ἀπὸ Καρόλου τοῦ μεγάλου. Οἱ ἀγχινούστατοι οὗτοι ήγεινοτοῦ ὁ προβιβαστής καὶ προστάτης τῶν ἐπιστημῶν καὶ συνήγαγεν ἐπὶ τὸ αὐτὸν πάσις ταῖς ἐν τῷ Κράτει ὑπερόχους διανοητικὰς δυνάμεις. Ἐνεφορεῖτο δὲ διακαοῦς πόθους ὅπως μὴ μόνον κοσμικοφυτοφύλακας Ἰδρύοιη ἀλλὰ καὶ νέον παιδεύσεως καὶ ἡμερώσεως κόσμον δημιουργήσῃ. Λιὸν συντρέψετε περὶ ἑαυτὸν τούς τε περικλεεστάτους στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας καὶ τοὺς περιφανεστάτους τῆς ἐπιστήμης θεράποντας. Ἰνδριμον δ' ὅτι διὰ τῶν συντόνων τοῦ Καρόλου ἐνεργειῶν τὰ σχολικὰ τῆς Γαλλίας προέγινεται ἔλαβον ἔξαίρετον ἐπεδοσιγ. Μετεκαλέσατο τοὺς Ἑλλογιγιωτάτους τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνδρας πρὸς Ἰδρυσιν καὶ ὀργάνωσιν προλεῖσιν καὶ αὐτὸς ἐν ἥλικᾳ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐφοίτη εἰς αὐτά, ἵνα μᾶλις ἐς ἐν τῇ νεότητι δὲν ἐδιδάχθη ἐπιστήμας. Ἀπλῶς εἶπεν παρεῖχεν αὐτὸς τῷ λαῷ τὸ παράδειγμα διαπύρων πρὸς τὰς ἐπιστήμας ζήλου, βοτεῖς διαμέρισαι ηὔξαγετο καὶ εὐρύτερον διεδίδετο. Ἐπὶ Καρόλου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἥκμασαν ἡ βασιλικὴ Σχολὴ (*schola palatina*) καὶ αἱ Σχολαὶ αἱ ἐν Τουρώνῃ (*Tours*) καὶ Φούλδῃ καὶ Πέρριδες. Ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις προεῖχον μάλιστα αἱ θεολογικαὶ συζητήσεις καὶ συνεζητοῦντο αἱ θεοφράσται αἱ περὶ εὐχαριστίας, περὶ προοφητισμοῦ, περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, περὶ τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ νίσιου ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου πνεύματος. Ἐξ ἀρχῆς ἡδη ἐτιμῶντο αἱ λεγόμεναι ἐλευθερίαι μαθήσεις (*artes liberales*) χάριν τῆς θεολογίας καὶ πατέρων ἀκολούθων περιελαμβάνοντο εἰς τὸ διδακτικὸν πρόγραμμα τῶν Σχολῶν. Ἐξ ἀρχῆς δισαύτως ἐθεραπεύετο καὶ ἡ ψυχολογία, ἐηρητημένη ὅλως ἐκ τῆς περὶ

ψυχῆς θεωρίας τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Αἱ δὲ περὶ τῆς φύσεως θεωρίαι τῶν προγενεστέρων περιελήφθησαν ἐν μεγάλαις ἔγκυκλοπαιδείαις καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐσπουδάζοντο ἐπιμελῶς καὶ ἵδιᾳ ἐν τῇ ἐν Férrières Σχολῇ.¹ Ο σπουδαιότατος τῶν ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ παιδείᾳ δρασάντων ἦτο δ "Αγγλος Ἀλκουνίος.

2. **Ο Ἀλκουνίος** (Alcuinus ἢ Alchvīne ἢ Albinus). Ἐγενήθη περὶ τὸ 730 καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς York. Κεκτημένος εὐρεῖαν μάρφωσιν προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου εἰς Γαλλίαν καὶ προέστη τῆς βασιλικῆς Σχολῆς. Ἐνταῦθα ἔδρασεν οὐ μόνον διδάσκαλος γενόμενος ἀλλὰ καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ζητήμασιν. Υστερὸν δὲ (τῷ 796) ἐγένετο ἀββᾶς ἐν Τουρόνῃ ὃ που ἔδρυσε Σχολὴν περιόνυμον ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καταστᾶσαν, ἐξ ἧς πολλοὶ ἐλλόγιμοι ἀνδρες προῆλθον. Ἐτελεύτησε τῷ 804 καταλιπὼν πολλὰ συγγράμματα μαρτυροῦντα ἀσυνήθη ἀγγέλους καὶ θαυμάστην πολυγνωσίαν². Τὴν φιλοσοφίαν ὅριζεν ὡς ἔρευναν τῆς οὐσίας καὶ γνῶσιν τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, διῆρει δὲ αὗτὴν εἰς φυσικὴν καὶ ἡθικὴν καὶ λογικὴν³. Η δὲ θεολογία, λέγει, εἰς ἣν πρέπει αἱ ἄλλαι ἐπιστήμαι νὰ ὑπηρετῶσιν⁴, εἶναι ἡ ἐπιστήμη, δι' ἣς

¹ Πλὴν τῶν θεολογικῶν συγγραμμάτων, δύν σπουδαιότατον εἶναι τὸ «De fide sanctae et indivisiæ trinitatis libri tres» συνέγραψε Γραμματικήν, ἐκ πολλῶν (Προσκιανοῦ, Λονάτου, Ισιδόρου, Βέδα, Φωκᾶ) ἡντλημένην, Ρητορικὴν (De rhetorica et virtutibus) εἰλημμένην ἐκ τοῦ De inventione τοῦ Κικέρωνος καὶ τῆς Ars rhetorica τοῦ Ιουλίου Βίκτωρος, Λιαλεκτικήν, Όρθογραφίαν· ἔτι δέ πάρεσκεύασε τὴν πρώτην φιλολογίαν τοῦ μέσου αἰώνος ἐπιγραφομένην De anima ratione ad Eucliam virginem ἀκολούθην μάλιστα τῷ Αὐγουστίνῳ. Τὰ ἔργα τοῦ Ἀλκουνίου ἀπαγτα ἔξεδοτεν δ Quercetanus (Duchesne) ἐν Παρισίοις τῷ 1617 καὶ υστερὸν δ Mr. Forster τῷ 1777. Καὶ χωρὶς δὲ ἔξεδόθησαν ταῦτα, περὶ δύν ἵδε Überweg-Geyer, 159.

² Η φυσικὴ περιλαμβάνει τὸ quadrivium, ἡτοι ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν καὶ μουσικὴν καὶ ἀστρονομίαν· ἡ ἡθικὴ διαλαμβάνει περὶ τῶν τεσσάρων πλατωνικῶν ἀρετῶν· τέλος δὲ ἡ λογικὴ διαιρεῖται εἰς διαλεκτικὴν καὶ ἀριθμητικὴν.

³ Τὰς ἑπτὰ ἐλευθερίους μαθήσεις θεωρεῖ δ Ἀλκουνίος οἵοντες ἑπτὰ στόλους, ἐφ' ᾧ ἔρειδεται τὸ σεμνὸν τῆς θεολογικῆς γνώσεως κατασκεύασμα. (P. L. 101, 853C). Οὗτως αἱ εἰρημέναι μαθήσεις ἡ τέχναι ἔχουσι προπαιδευτικὴν ἀξίαν καὶ χρησιμεύουσιν ὡς βαθμοῖδες εἰς τὴν σοφίαν, ἡτις πρέπει νὰ ἔηται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἡτις ἀγει εἰς τὴν αἰωνίαν ζωήν. Καθούλον δὲ εἰπεῖν βλέπομεν ὅτι δ φιλόσοφος ἐν τῷ συγγράμματι De fide Trinitatis

θεωροῦμεν τῇ διανοίᾳ τὰ θεῖα καὶ τὰ οὐρανία. Τῷ Λόγουστίνῳ
ἀκολουθῶν διαγράφει θεολογικὸν αύτοιμον¹ διαλιμενίναιν περὶ τῆς
οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ, περὶ τῆς φιλίας, τῆς
ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως. Θεοῦ μὲν καὶ αὐτοὺς τὸν Θεόν
ὡς ἀπολύτως ἀδιανόητον καὶ ἀγέγραψιτον οὐδείν τοῦ διδάσκει ἔτι
προσνέμοντες τῷ Θεῷ τὰ κατηγορήματα πρέπει νὰ κατηγορῶμεν
αὐτὰ οὐχὶ ὡς κατὰ τῶν δημιουργημάτων. 'Ο θεῖος καὶ'² εἶντὸν εἶναι
ἀπόλυτος ἀπλότης ἢντος αὐτῷ πάντα, οὐδέποτε, ζωή, γόησις, βούλησις
καὶ πρᾶξις εἶναι δὲ καὶ τὸ αὐτό. 'Η δὲ φυσὴ εἶναι Ἑλλογονού πνεῦμα,
ἔχον διαφορὴν ζωῆν καὶ κίνησιν καὶ ἐκεντητικὸν βούλησις³ εἶναι
ἀόρατος καὶ ἀσώματος, ὑπάρχει πανταχοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπενεγ-
γεῖ ἐπὶ τὸ οῦμα κοινοῦ τὴν ζωὴν καὶ τὰς κινήσιας αὐτοῦ⁴. Κατὰ
τὴν οὐσίαν εἶναι ἀπλῆ καὶ ἀμέριτος ἄλλα καὶ τὰ διαφέροντας αὐτῆς
λεπτούργιας δυναμίζεται διάφορα δύναμεις, οἷον ζωή, πνεῦμα, αἴσθη-
τις, γοῆς, λόγος, βούλησις, μνήμη⁵. Λαμβάνει δὲ τὰς τούτας, εἰς τὸ λο-
γιστικὸν καὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, διὸ προέρχεται τὸ λογι-
στικὸν καὶ πρέπει νὰ κριτῇ τῶν ἄλλων μερῶν. 'Η φυσὴ εἶναι δὲ ἀγε-
πῶσα τὸν Θεόν, ἐξ οὗ καὶ προέρχεται κατὰ τρόπον τῷ ἀνθρώπῳ
ἄγνωστον⁶ εἶναι ἀσώματος καὶ διὰ τοῦτο ἀθίματος καὶ μισαρία, δη-
μακαριότητι δύναται νὰ ἀπολέσῃ ἐνεκα τῆς ἀμιστίας⁷. Τὸ ἀπειρότα-
τον τῷ ἀνθρώπῳ ἀγαθὸν εἶναι δὲ θεός ἐμφύτειος δὲ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ
ἡ πρὸς τὸν Θεόν ἀγάπη, διὸ ἡσ διευθετεῖ τῷ Θεῷ καὶ ἐδὲ ἡσ προκόπει
ἡ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη⁸. 'Η φυσὴ ἀπέστη τοῦ Θεοῦ
διὰ τὴν ἀμιστίαν καὶ δύναται πάλιν νὰ ἐνοθῇ μετ' ἑκίνουν διὰ τῆς
ἀρετῆς, ἥτις ὑπάρχει τῇ φυσῇ καὶ λλός καὶ κόσμος. Κόρια δὲ τῆς ἀρετῆς
εἶδη εἶναι τέσσαρα, σοφία καὶ σωφροσύνη καὶ ἀγδρεία καὶ δικαιο-

κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Λόγουστίνου ἐκδέχεται τὴν φιλοσοφίαν ὡς θεραπε-
νίδα τῆς θεολογίας καὶ πειρᾶται ἵνα διὰ φιλοσοφικῶν μεθόδων διαμορφώσῃ
συστηματικῶς καὶ ἐμπεδώσῃ ἀσφαλῶς τὸ περιεχόμενον τῆς πίστος.

¹ 'Ἐν τῷ De fide trinitatis.

² De animae ratione, x. 10. 12.

³ Aut. 11. Atque secundum officium operis sui variis numeratur
nominibus; *anima* est, dum vivificant; dum contemplatur, *spiritus* est;
dum sentit, *sensus* est; dum sapit, *animus* est; dum intelligit, *mens*
est; dum discernit, *ratio* est; dum consentit, *voluntas* est; dum redor-
datur, *memoria* est. Non tamen haec ita dividuntur in substantiis, sicut
in nominibus; quia haec omnia una est anima*.

⁴ Aut. 1. 12. 13.

⁵ Aut. 1. 4. 5.

σύνη, εξ ὅν πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ ἐκφύονται¹. Ἡ ἀληθὴς ἡθικότης γίνεται ἐκ τῆς ἑναρμονίου συνυπάρκεως τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἀρετῶν, εἰς ὃς ὡς θριγκὸς ἐπίκειται ἡ ἀγάπη. Ἐντεῦθεν φανερὸν δτὶ δ Ἀλκουΐνος ὑπετύπωσεν ἵκανῶς ἀρτίαν ψυχολογίαν καὶ ἐκέντητο μεγάλην φιλοσοφικὴν παιδευστήν καὶ πολυγνωσίαν. Οὐ μόνον ἂρα ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς παιδαγωγικῆς ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῆς φιλοσοφίας κατέχει θέσιν ἀξιόλογον².

3. Ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀλκουΐνου μνημονευτέος δ Ἀγγλοσάξων **Φρεδέγιασος** (*Fredegisus*), δστις διεδέξατο ἐκεῖνον ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ ἀββᾶ ἐν Γονδώνῃ. Ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ εὑσεβοῦς ἔλαβε τὸ ἀξιώμα τοῦ ἀρχιγραμματέως, ὅπερ διετήρησε σχεδὸν μέχρι τοῦ θανάτου († 834). Τούτου ἔχομεν συγγραμμάτιον «*De nihilo et tenebris*» ἐπι γραφόμενον³ ἐν ᾧ σπουδάζει νὰ ἀποδεῖξῃ διὰ τὸ «μηδὲν», ὃς καὶ τὸ «σκότος», δὲν εἶναι καθαρὸν ἀρνητικὸν ἀλλὰ τὸ θετικὸν καὶ πραγματικόν. Ἐκαστον δηλαδὴ ὄνομα σημαίνει τι, διὸ καὶ τὸ ὄνομα «μηδὲν» πρέπει νὰ σημαίνῃ τι καὶ νὰ ἀντιστοιχῇ πρός τι ὄν. Θεωρεῖ λοιπὸν τὸ «μηδὲν» ὃς καθολικὴν καὶ ἀγνωστὸν ὄλην (*ineognita materies*), εξ ἣς προηῆθον πάντα τὰ τε σωματικὰ καὶ τὰ νοητικὰ δημιουργήματα· ἐκ ταύτης ἐγένοντο τὰ στοιχεῖα, οἱ ἀγγελοι καὶ αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί.

4. Ἀριστος μαθητὴς τοῦ Ἀλκουΐνου ἐγένετο δ *Ραβανὸς Μαῦρος* (*Hrabanus Maurus*). Οὗτος τῷ ἔτει 776 πιθανῶς γεννηθεὶς ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Φούλδης, ἐνθα ἔδρασεν ὑστερον διδάσκαλος καὶ ἀββᾶς ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἔτη. Βραδύτερον ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Μαΐνχ, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 856. Λικαίως δὲ τιμῆται ὃς ἕθεμελιωτῆς τῆς γερμανικῆς παιδείας, διότι ὑδροσεγέν ἐν Φούλδῃ τὴν περιώνυμον Σχολήν, ἥτις κατέστη ἡ ἐστία τῶν ἐν Γερμανίᾳ ἐπιστημῶν. Ὁ Ραβανὸς ἐπιδιώκων τὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀλήρου, πιρεσκεύασε σύγγραμμα «*De institutione clericorum*» ἐπιγραφόμενον, ἐν 3 βιβλίοις, οὗ τὸ περιεχόμενον ἀρίσται μά-

¹ Λύτ. 8. 9. 12. 14.

² Περὶ Ἀλκουΐνου διέλαβον οἱ A. Bahrdt, *Aleuinus der Lehrer Karls* 1861,—Schönsfelder, *Aleuin*, 1873. — A. Fl. West, *Aleuin and the rise of the Christian schools*, 1892. — J. B. Gaskoin, *Aleuin, his life and his work*, 1904.—G. Brown, *Aleuin of York*, 1908. — E. M. Wilmot-Buxton, *Aleuin*, 1922.—Ἐπιθ. Über—Geyer σ. 691.

³ Ενδισκεται παρὰ Migne (P. L.) 104, 159 ἐξ. Ἐξεδόθη καὶ μὲν τοῦ E. Dümmler ἐν *Monum. Germaniae hist.* 2,552 ἐξ.

λιστα ἐκ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Ισιδώρου καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀλκουνίου¹. Τῷ παραδείγματι τούτων σπουδαιότερα ἡ σπουδὴ τῶν ἐλευθερίων μαθήσεων καὶ τῶν ὀρχαῖων φιλοσόφων μάλιστα δὲ τὸν πλατιονικὸν. Διεξοδικώτερον εἶναι τὸ ἔργον «De universo ἢ De rerum naturis», ἐκ βιβλίων 22 συγκεκριμένον καὶ τὴν ἐγκυρωτικότερην πατρὸν τῶν τότε γνωστῶν ἐπιστημῶν περιλαμβάνον. Ἀκολουθεῖ δὲ ἐν πολλοῖς τῷ Ισιδώρῳ καὶ τῷ Ἀλκουνῷ καὶ ἀντεῖ ἐξ ἕργου πρωτεγενετέρων, ίδιᾳ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Κασπιδιῶτος. Ωστόπερ τῷ τελευταῖῳ τούτῳ συμφωνεῖ ἐν τῷ συγγραμματίῳ τῷ περὶ φυσῆς (De anima), ἀποφαίνει δὲ καὶ οὗτος τὴν ἀρετὴν διὰ κόσμου τῆς φυσῆς. Προσέπι συνέλεξεν ὀρχαῖα κείμενα καὶ πολλοῖς στέψας τοῦ Λουκιανοῦ, παρασκεύασε δὲ ἐρμηνείας καὶ ὑπομνήματα².

5. Εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Ἀλκουνίου ἀνήραντος δύο ἔχοντας τὸ ὄνομα *Gandidus*, όν δὲ μὲν ἔτερος ἐπικαλούμενος *Wizo* ἦλθε μετὰ τοῦ διδασκάλου εἰς Γαλλίαν, ὁ δὲ ἄλλος ἵτο μοναχὸς ἐκ Φοινίδης καὶ ἐπιγόμαζετο *Brixii*. Εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον, γενόμενον ἀπὸ τοῦ 822 διάδοχον τοῦ Ραβανοῦ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Σχολῆς ἵκε Φοινίδης, ἀπονέμονται τὰ «Dicta Candidi»³. Βέγυεῖθα ἐμφανιζεται ἡ πρώτη ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἀπόπειραι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπόθεσης Ἰεροῦ, ἢν διεξάγει διὰ συγγραφεὺς μεταχειριζόμενος διανοίματα τῶν στοιχῶν⁴ καὶ μάλιστα τοῦ Αὐγουστίνου. Λιανιζεῖ δὲ κατὰ τοὺς πιστέους τῆς ἐκκλησίας τρεῖς ἐν τῷ δυατῷ κόσμῳ διαφόρους τίθεται, οὓς χαρακτηρίζει διὰ τῶν ἐγγονῶν τοῦ δύντος καὶ τοῦ ξενιτος καὶ τοῦ γινόσκοντος. Τὴν μὲν πρώτην τάξιν καὶ κατωτάτην βαθμοῦδα κατέχει ἡ ἀψυχος, τὴν δὲ δευτέραν ἡ ἐμφυχος φύσις, οἷη δὲ τρίτην τὰ ἔλλογα δημιουργήματα. Καὶ αἱ τρεῖς τῶν βαθμοῦδες συνάπτουνται τρόπον τινὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπτις ἐνικαὶ τοῦ νοῦ ἀποτελεῖ τὴν κορυφὴν τῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνθρωπός δὲν εἶναι παντοδύναμος, διότι δὲν δύναται πᾶν διὰ τὸ βιούλεται. Ἐπειδὴ δὲ διὰνθρωπος δέν εἶναι παντοδύναμος, ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ κορείτον καὶ ἀγώνιερον διν, ὥστε

¹ Τὸ σύγγραμμα τοῦτο προσεπόρισε τῷ Ἀλκουνῷ τὸ ὄνομα τοῦ •Præceptor Germaniae.

² Ἐκ τῶν ἔξηγητικῶν τούτων ἔργων τοῦ Ραβανοῦ διατίθεται αὐτοῦ *Walafrid Strabo* († 849) συνεκρότησεν ὑπόμνημα εἰς τὴν Γραφὴν «Oratione ordinaria» ἐπιγραφόμενον, ὅπερ ἵτο σφόδρα διαδεδομένον καὶ μεγάλως τερψμένον.

³ Παρὰ Migne, (PL) 101, 1359 ἔξ.

⁴ Ἐχει πρὸ διφθαλμῶν τὸ ἔργον τοῦ Κικέρωνος *De natura deorum* (2, 6).

ἔχει τοιαύτην ιδιότητα καὶ πορέει τὴν ζωήν. Τοῦτο δὴ τὸ παντοδύναμον δὲν, τὸ κρατοῦν πάντων τῶν ὄντων καὶ ζώντων καὶ γινωσκόντων, εἶναι, λέγει, δὲ Θεός¹.

6. Μαθητὴς τοῦ Ραβανοῦ ἦτο καὶ δὲ *Servatus Lupus* γενόμενος (842—862) ἀββᾶς ἐν Ferrières. Θεῷ μὲν θιασώτης τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ κατ' ἔξοχὴν τοῦ Κικέρωνος προσέτι δὲ κριτικὸς τῶν κειμένων εἶναι σπουδαῖος εἰς τὴν ίστορίαν τῆς φιλολογίας ἐπέχων ἐν τῇ λατινικῇ γραμματείᾳ οὐαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κατέχει θέσιν δὲ μετὰ Ἡμίσυν αἰῶνα ζήσας μόνον² Αρέθας³. Ἀλλὰ πλὴν τῆς φιλολογίας ἀσχολήθη καὶ περὶ τότε ἐπίμαχα θεολογικὰ ζητήματα, μεταναστεύοντας νὺν λύσῃ διὰ μεθόδων διαλεκτικῶν ἐν τῷ *Liber de tribus quaestionibus*. Τὰ τρία δὲ περιμάχητα ζητήματα εἶναι ή ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (*De libero arbitrio*) καὶ δὲ προορισμὸς (*De praedestinatione hominum et malorum*) καὶ δὲ διδασκαλία περὶ εὐχαριστίας (*De sanguinis domini taxatione*). Ὅπερ διακρίνει τὸν ἀνδρα τοῦτον ἀπὸ τῶν εἰρημένων εἶναι ή σπουδὴ οὐχὶ πρὸς συλλογὴν γνωτῶν ἀλλὰ πρὸς καθολικὴν ἔρευναν καὶ κατανόησιν τῶν ἐπιστημονικῶν προβλημάτων.

7. Σύγχρονος τῷ Ραβανῷ ἦτο δὲ *Πασχάσιος Ραδβέρτος* (*Pascchasius Radbertus*), ἀββᾶς ἀπὸ τοῦ 842 τοῦ ἐν Corbie μοναστηρίῳ τῶν Βενεδικτίνων (ἀποθανὼν περὶ τὸ 860). Οὗτος ἔγραψεν μετόμνημα εἰς Ματθαῖον, θεωρούμενον τὸ ἀριστόν ἐν τῷ ἐνίτεῳ αἰῶνι ἔπιγητικὸν ἔργον, ἔτι δὲ σύγγραμμα «*De corpore et sanguine domini*» ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ συστηματικῶς διαλαμβάνει περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας θεωρῶν αὐθεντίαν τὸν θεόν Αὐγουστίνον. Πλαισιοφρεύς ἦτο καὶ δὲ θεολογικὴ πραγματεία αὐτοῦ «*De fide, spe et charitate*»⁴. Καί περ ὃν ἔγκρατης τῆς πάλαι γραμματείας⁵ ὅμως ἐν τῷ μνημονεύεντι μπομνήματι καταπολεμεῖ τὴν περὶ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἀσχολίαν.

8. Ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ἦτο δὲ μοναχὸς *Ράτραπιος* (*Ratrapius*) (ἀποθανὼν μετὰ τὸ 868) ἀσχοληθεὶς ἰστατικῆς περὶ τὰ ἀμφιλεγόμενα ζητήματα καὶ πειραθεὶς νὺν λύσῃ αὐτὰ διὰ τῆς συνδιαλλαγῆς

¹ G. Grunwald Gesch. der Gottesbeweise, 20 ἔξ.

² E. Norden, Die antike Kunstsprosa 2, 699.

³ Ἀπαντά τὰ ἔργα τοῦ Πασχασίου ἔξεδωκεν δὲ Simeon τῷ 1818, Ε. τόμ. 120.—Ο E. Dümmler ἔξεδωκε ταῦτα καὶ τὰς ἐπιστολὰς (*Philos. und hist. Abhand. d. Acad. d. Wis. 1900, 2, 18* ἔξ. *Monum. German. 4, 132* ἔξ.).

⁴ Τοῦτο μαρτυροῦσιν αἱ δαφιλῶς ἔγκατεσπαρμέναι παραπομμαὶ ἐν ταῖς βιογραφίαις αὐτοῦ *Vita Adalhardi* καὶ *Eritaphium Arsenii*.

ανθεντίας καὶ διαλεκτικῆς. Συνέγραψε περὶ προορισμοῦ (*De praedestinacione*) δεχόμενος δύο εἶδη αὐτοῦ καὶ περὶ εὐχαριστίας (*De corpore et sanguine domini*) ἀντιμαχόμενος πρὸς τὸν Παπαζάπον. Ήν ίδιφ δὲ συγγράμματι «*Contra Graecorum opposita*» βιτεφεμένησε τῆς λατινικῆς διδασκαλίας περὶ ἐκπορείσθεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀποχρούων τὰς ἐν ἑγκυκλίῳ προγνεζίσθεισις ἐνστάσεις τοῦ ἡμετέρου πατριαρχοῦ Φωτίου. Οὐχ ἡττον ὑπερολήμητη περὶ φυσιολογικῶν πράγματα· ἔγραψε μὲν περὶ φυσῆς (*De anima*)¹ καὶ κατέλιπεν ἀγέρδοτον εἰσέτι μένουσιν πραγματείαν «*De quantitate animae*» κατεπλέμησε δὲ δοξασίν τινὸς μονιχοῦ, διπλὴν πιστιγμήν τὸν Αὐγουστῖνον ἐδίδασκεν ὅτι πᾶσαι τῶν ἀνθρώπων οἱ φυγαὶ εἶναι πατέρες οὐδένα².

9. Μαθητὴς τοῦ Ριτσάμινου ἦτο ὁ μονιχὸς *Civilesante* († 866 - 869) παρασκευάσσας περὶ προορισμοῦ συγγραφὰς μὴ περιστοιθέσις³ καὶ ποιήσας τὴν σφροδρὰν ἐν τῷ ἐνίτερῳ αἴσῃ περὶ προορισμοῦ διαμάχην.
Ἐδίδασκε δηλαδὴ κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀντικατόντων ὅτι ὁ θεὸς ἀπὸ αἰῶνος προώρισεν ἄλλους μὲν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν μακαριότητα ἄλλους δὲ εἰς τὸν ἀβδιον θάνατον, ὅτι δρις ἀπάρχει διπλοὺς προορισμός, οὗ αἰτία εἶναι μόνη ἡ τοῦ θεοῦ βιούλησις. Λοιπὸν ὁ θεὸς δὲν θέλει τὴν σωτηρίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἄλλα μόνον τῶν εἰς μακαριότητα προορισμένων⁴. Η τοιαύτη θεοφύσια προῆλθεν ἐκ παρεδοχῆς τῆς τοῦ Αὐγουστίνου διδασκαλίας, ἐξ ἡς ἀπεποιεῖται ηγούμενος τοῦ Αγίου Ιωάννου τοῦ Καρκίνου καθ' ἕαυτὰ λαμβανόμενα παρέχουσιν ἀληθῆς παραδοξῶν ἔμφασιν. Κατεπολεμήθη δὲ σφροδρῶς ὅτῳ ἄλλον τε καὶ μάλισται ὅτῳ τοῦ *Hinkmar*, ἀρχιεπισκόπου τῶν Ρήμων († 882), δεξιεύντος ὅτι αὕτη δὲν συνάδει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης βιούλησις. Τοιούτοις

¹ Ἐνταῦθα ἐσπούδαξε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ὅτὸ τοῦ βιαστιλέως Καρόλου προβληθὲν ἔρωτημα: *Sitne anima circumseripta sive localis.* Τῆς συγγραφῆς ταύτης μέρος ἔξεδωκεν ὁ *L. Traube*, ἐν τοῖς *Monum. Germ. lat. aevi Caroli 3,715. N. 1.*

² Ἐνθ. ἀνωτ. 4, 153 «*Dicit namque quod omnis homo unus homo sit per substantiam. Quod si ita est, sequitur, ut non sit nisi unus homo et una anima.*» Η τοιαύτη θεωρία ἀπομιμήσκει τὴν δοξασίαν τῶν Ἀβερροϊκῶν τοῦ 13ου αἰῶνος περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ νοῦ (*unitas intellectus*).

³ Κατὰ τὸν *M. Manitius* (Gesch. d. lat. Litteratur d. Mittelalters 1,568 ἐξ.) ὁ Godescalc εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἐκλογῆς (*Eloge*) τοῦ λεγομένου Θεοδούλου, ἥτοι μουσικοῦ ἀγῶνος μεταξὺ ἀληθείας καὶ φρενίσεως, διπερ ἔργον ἀνεγνώσκετο ἐπιμελῶς ἐν ταῖς Σχολαῖς ὅποι τοῦ Παπουαἰῶνος.

⁴ *Hinkmar*, *De praedestinatione* diss. post. c. 2. (P. L. 125, 126).

πως δηλαδὴ πάντα ἡρτηνται ἐκ τοῦ θείου προορισμοῦ καὶ τῆς θείας βουλήσεως, ὁ δὲ ἀνθρωπος εἶναι παίγνιον τοῦ θεοῦ, ἀπλοῦν τῆς βουλήσεως τοῦ θεοῦ ὅργανον· κατ’ ἀκολουθίαν ἀμοιβὴ καὶ τιμωρία εἶναι ἀδύνατος, ὅπερ ἀτοπον¹. Ὁ λόγιος ἀρχιεπίσκοπος ἐγένετο ἀφορμή, ἵνα ἄλλοι τε πολλοὶ μετάσχωσι τῆς διαμάχης καὶ δὴ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Σκῦτος².

§ 2. Ἰωάννης ὁ Ἰολανδὸς ἢ Σκῦτος.

1. **Βίος καὶ συγγραφή.** Τοὺς εἰρημένους ἀνδρας, συλλέγοντας ἀπλῶς καὶ προϊάγοντας τοὺς παραδεδομένους διανοητικοὺς θησαυρούς, ἥπερέβαλε πολὺ καὶ κατέστη ὁ δημιουργὸς τοῦ πρώτου φιλοσοφικοῦ συστήματος ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι Ἰωάννης ὁ κατὰ τὰ χειρόγραφα δομιζόμενος νῦν μὲν Σκῦτος (*Scottus*) νῦν δὲ Ἰολανδὸς (*Eriugena*)³, γεννηθεὶς περὶ τὸ 810 ἐν Ἰολανδίᾳ⁴. Ἐν τοῖς τότε ἀκμαίζουσι πανδειτηρίοις τῆς Ἰολανδίας ἔτυχε πιθανῶς τῆς πρεπούστης μορφῶσεως καὶ ἐγένετο οὐ μόνον τῆς λατινικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐγκρατῆς. Ἐκ τῶν παλαιῶν φιλοσόφων ἐτέμαι τὸν Ἀριστοτέλη καὶ διαφερόντως τὸν Πλάτωνα⁵. ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων πατέρων ἀνέγνω ἀπ’ εὐθείας, οὐχὶ διὰ μεταφράσεων, τὰ συγγράμματα τοῦ ψ—Διονυσίου καὶ Μαξίμου τοῦ σημολογητοῦ, ὃν ἔνια μετέφρασκεν εἰς τὴν λατινικήν, ὡς καὶ τὰ τοῦ Ἐπιφανίου καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης. Τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι ἄγαν σκοτεινά, τοσοῦτο δὲ

¹ Ὁ Ηίκιμαρ διατείνεται ἐπὶ τοῦ Λύγουστίνου ἐφειδόμενος ὅτι εἰς μόνος ὑπάρχει προορισμός, ὁ πρὸς τὴν χάριν καὶ τὴν μακαριότητα, τὸ δὲ καὶ δὸν ὁ θεὸς ἐπιτρέπει μόνον καὶ προορῖν αὐτὸς καταδικᾶται εἰς τιμωρίαν. (Ἐνθ. ἀνωτ. 16. 19. 33).

² Τὴν οἰκείαν βιβλιογραφίαν Ἰδὲ παρὰ *Übergang-Gieger*, 692 ἐξ.

³ Κατ’ ἐπιγενεστέραν γραμμὴν λέγεται *Jeruigena* οὐδέποτε δὲ *Eriugenā*. Ἡ ἐποχυμία *Eriugenā* ἔλκει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ κελτικοῦ τίτου *Ch)érin*—*Erin*, σημαίνοντος τὴν Ἰολανδίαν.

⁴ Κατὰ τὴν καταγωγὴν ἦτο Σκῦτος, διὸ καὶ λέγεται *Scottus* ἢ *Scottigena*. Ἡ Ἰολανδία ἐκαλεῖτο μέχρι τοῦ 11ου αιῶνος *Scotia major* καθὼ μητρόπολις τῶν εἰς Σκυτίαν μεταναστάντων.

⁵ Ἐκ μὲν τῶν τοῦ Πλάτωνος συγγραμμάτων ἐγίνωσκε τὸν Τίμαιον διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Χαλκιδίου (ἥ, κατὰ *Dräseke*, ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος) γενομένης μεταφράσεως, ἐκ δὲ τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους τὸ περὶ ἐρμηνείας καὶ τὰς Κατηγορίας μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Πορφυρίου.